

HRVATSKI DIJALEKTOLOŠKI ZBORNIK 22 (2018)

DOI: <https://doi.org/10.21857/y14okf3oj9>

UDK 81'286(084.42)=163.6

Pregledni rad

Rukopis primljen 1. V. 2018.

Prihvaćen za tisak 28. V. 2018.

PETER WEISS

Inštitut za slovenski jezik Frana Ramovša ZRC SAZU

Novi trg 4, SI-1000 Ljubljana

Peter.Weiss@guest.arnes.si

VZPOREDNA PREDSTAVITEV (SLOVENSKIH) JEZIKOVNIH POJAVOV PO GRADIVU ZA NAREČNE ATLASE

V prispevku so predstavljene nastajajoče podatkovne zbirke (= baze) za narečne atlase, ki nastajajo na Inštitutu za slovenski jezik Frana Ramovša ZRC SAZU v Ljubljani. Delne predstavitve digitaliziranih podatkov iz gradiva za atlase, kot sta Slovanski lingvistični atlas (OLA) in Slovenski lingvistični atlas (SLA), lahko prispevajo nove poglede na leksiko in na slovnične pojave.

0.

Predstavljam svoje izkušnje z gradivom pri delu za Slovanski lingvistični atlas (OLA – <http://www.slavatlas.org/>; <http://ola.zrc-sazu.si/> – vse internetne povezave so bile dosegljive 4. 7. 2018), pri katerem sodelujem od leta 2000, in za Slovenski lingvistični atlas (SLA – <http://sla.zrc-sazu.si/#v>), pri katerem sem (bil) na različnih stopnjah občasno udeležen od leta 1983. Oba projekta potekata v dialektološki sekciji Inštituta za slovenski jezik Frana Ramovša ZRC SAZU v Ljubljani, temeljita pa na zbirkah slovenskega narečnega gradiva v tej sekciji.

1.

Dialektološko delo pri SLA in OLA je zdaj, v drugi polovici drugega desetletja 21. stoletja, večinoma upravljanje s starejšimi zapisi, ki so nastajali po letu 1945. Sprva so bili narečni zapisi narejeni z roko na terenu neposredno v zvezke, zvočno snemanje na začetku na magnetofonski trak (od konca petdesetih let 20. stoletja naprej) in danes na katerega od elektronskih načinov pa je dobilo nujni materialni podaljšek v obliki zapisov v besedilni obliki, in sicer v preteklosti ročno, potem tudi v obliki zapisov s pisalnim strojem, v zadnjem času, po letu

2000, pa gradivo večinoma vnašamo in ga shranjujemo v računalniški obliki. Na tej stopnji je dialektološko delo zajemanje in obvladovanje gradiva, pa tudi prepoznavanje novega (recimo glasovja) in umeščanje novih spoznanj k starim, da bi bilo zbrano gradivo dosegljivo in preverljivo tudi v prihodnosti. Kolikor večja je skupina sodelujočih pri istem projektu, toliko večje poenotenje načinov zapisa (in s tem racionalizacija dela) je potrebno. Brez dobro vodene gradivske osnove (danes je ta v računalniški obliki) dialektološke raziskave ne morejo dati trdnih ugotovitev.

2.

Projekta OLA in SLA imata za organizirano pridobivanje gradiva izdelane vprašalnice: tista za OLA je bila leta 1965 natisnjena (Voprosnik OLA), za SLA pa je bila sprva tipkopisna, razmnožena, ciklostilna, vmes nekoliko prirejena, objavljena pa šele leta 1999 (Benedik 1999). – Tretje atlasno delo z upoštevanim slovenskim narečnim gradivom je manj obsežni Evropski lingvistični atlas (ALE) s 7 raziskovalnimi točkami iz Slovenije, ki so vse tudi točke OLA, pa tudi s po eno s slovenskim gradivom iz Italije in Avstrije – tu raziskovalna točka Bilčovs (Ludmannsdorf) izjemoma ni točka OLA (ALE: commentaires I/3: XLII, LV, LXXI).

Na ta način dialektologije posameznih slovanskih jezikov dobivajo obsežne zbirke gradiva, ki se neposredno uporabljajo za prvotni namen zbiranja (v Ljubljani za projekta OLA in SLA, posredno tudi za ALE) ali pa služijo za nove raziskave in torej za nove objave; spoznanja o narečjih se lahko na ta način oplajajo, širijo in množijo. Druge zbirke in dela iz njih nastajajo na slovenskem govornem področju v drugih dialektoloških okoljih, npr. na oddelku za slavistiko Filozofske fakultete Univerze v Mariboru ali v Znanstveno-raziskovalnem središču Primorske univerze v Kopru.

3.

Slovensko gradivo za OLA smo v ljubljanskem središču, v dialektološki sekciji, zaradi lažje dostopnosti in da bi čisto fizično obvarovali in zaščitili prvotne zapise, po letu 2000 v celoti poskenirali (Weiss – Žejn 2004), tako da je zdaj vse na razpolago v formatih JPG oz. TIF ali PDF in shranjeno na strežniškem računalniku dialektološke sekcije. Tu je zajeto gradivo za OLA, zapisano rokopisno večinoma v zvezkih formata A5 ali v prednatisnjenih vprašalniških zvezkih OLA in iz njih še pred prehodom na računalniške zbirke (pred letom 2000) preurejeno pretipkano na liste formata A4, pri posebnih znakih pa izpopolnjeno rokopisno in opremljeno s komentarji. Ti so bili pripravljeni za pripravljajoče se posa-

mezne zvezke iz obeh serij OLA, namreč za leksikalno-besedotvorno in fonetično-gramatično: 16 zvezkov OLA je bilo medtem že objavljenih in izhajajo še naprej (OLA-FG; OLA-LS).

Kot zelo dragocena pomoč za zapisovanje glasovja so izšli fonološki opisi slovenskih, srbohrvaških in makedonskih (FO 1981) ter poljskih (Basara – Basara 1983; Topolińska 1982; Zduńska 1984) in lužiških govorov (Michałk – Sperber 1983), zajetih v OLA. Tovrstne pripomočke za kar se da dobro pripravo OLA za posamezne jezike bi si želeli tudi za druga slovanska jezikovna okolja.

4.

Gradivo za SLA je v dialektološki sekciji na razpolago v različnih materialnih oblikah: nekaj ga je zapisanega v zvezkih formata A5, pozneje je bilo tipkopisno z rokopisnimi izpopolnitvami, nazadnje, ker zapisovanje še vedno poteka, je gradivo shranjeno v računalniških datotekah. Za objavo v posameznih zvezkih SLA (doslej sta izšla dva dela, vsakokrat atlas in komentar – SLA 1–2; v pripravi je tretji del) je bilo gradivo vneseno v podatkovno zbirko SlovarRed, ki poenostavlja kartiranje in izdelavo atlasnih zvezkov, v katerih je ali še bo objavljeno tudi vse besedno gradivo.

Skeniranje gradiva za SLA se je začelo po letu 2000. Najprej je bila poskenirana večina rokopisnih in tipkopisnih zapisov, nato pa leta 2010 še tisti na listkih (formata A6: nad 251.000 skenogramov). Listke, ki so bili prvotno oštevilčeni zaporedoma po vprašanjih iz vprašalnice za SLA (npr. Vxxx), sodelavka Nevenka Jerman postopno številči tako, da je vsak skenogram opisan še s številko raziskovalne točke (npr. Tyyy); tako lahko elektronsko listkovno kartoteko uredimo po številkah vprašanj in točk (Vxxx Tyyy.jpg) ter iste listke po naraščajočih številkah točk in vprašanj (Tyyy Vxxx.jpg). Pri SLA je bila potreba po izrecnem ločevanju številke vprašanj in točk toliko večja, ker so oboje trimestne: točk je okoli 410, vprašanj (= odgovorov) pa 870 z vrzeljo od 666 do 699, saj se s številko 700 začnejo slovnična vprašanja.¹

5.

Za trajne, splošno razširjene, razširljive, zanesljive in kar se da obvladljive narečne zapise v računalniški obliki je bila po letu 2000 oblikovana in razvita pisava 00 ZRCola s potrebnimi podprogrami, vse to pa so deli vnašalnega sistema ZRCola (<http://ZRCola.zrc-sazu.si>). Za vnašanje mnogih zapletenih narečnih znakov je bila v tem sistemu programsko prilagojena tipkovnica; vsak znak, ki ga je mogoče razstaviti na manjše elemente (*i* recimo na *i* in ostrivec, akut), je mogo-

¹ O skeniranju za SLA gl. Weiss – Žejn 2004.

če vnesti kar se da preprosto v obliki osnovnih sestavin (to se v ZRColi zapiše v obliki *íú*), za sestavitev vseh tako vnesenih nizov pa nazadnje, pred natisom, poskrbi program ZRCola. Sistem je bil izdelan na Znanstvenoraziskovalnem centru Slovenske akademije znanosti in umetnosti, ZRC SAZU (zato **ZRCola**), prvotno za Slovanski lingvistični atlas, OLA (zato **ZRCola**). Pisava 00 ZRCola je bila s pomočjo mnogih uporabnikov, ki so sporočali manjkajoče znake, ter sodelavcev iz Inštituta za hrvaški jezik in jezikoslovje v Zagrebu, ki so prispevali zanjo ležeče črke na nestandardnih mestih, zelo izpopolnjena in postaja za OLA standard, saj omogoča komuniciranje med mnogimi nacionalnimi komisijami in središči, pri SLA pa je (po stanju leta 2017) edina pisava že od samega začetka.²

Za enotno obravnavo različnih in razpršenih podatkovnih zbirk je za istovrstne primere nujna ena sama računalniška pisava (font). Tovrstno delo lahko v računalniški obliki nastaja nekaj desetletij, tako da pri vnašanju ne sme prihajati do zapletov, sploh ne v prostorsko tako razpršenem kolektivu, kot ga tvorijo nacionalne komisije OLA. Manjša odstopanja, ki so sestavina raziskovalnega dela, se sicer pojavljajo, vendar jih bodo pozorni izvajalci opravil sproti odpravljali, da pri delu ne bi prihajalo do motenj. Tudi tu velja, da na primer spremembe v zapisovanju glasovja postavijo v novo luč vse pred tem objavljene podatke. Manjkajoče znake v pisavi je treba sproti dodajati in slabo oblikovane recimo izpopolnjevati.

Pri vnašanju gradiva za OLA je bila nazadnje, leta 2017, sprejeta skupna odločitev glede poenotenja digitalnega, računalniškega zapisa omehčanih soglasnikov z opuščajem (') v en sam, skupni znak. V analognem svetu razlika ni prav očitna: v češkem knjižnem jeziku zapisani *d'* (torej en sam znak s kodo 010F v unikodu) in recimo v slovenskem gradivu za OLA in v SLA kot *d'* (torej *d + '*, opuščaj, apostrof) zapisani ustreznik sta v digitalnem svetu dve različni enoti, med katerima je treba enakost šele vzpostaviti. Tu je nujen dogovor (interni standard), tak, da se ga bo lahko držal celoten kolektiv. Podprogram za poenotenje dosedanjih različnih obravnav je že izdelan.

6.

Za obvladovanje gradiva v OLA in SLA so bila uporabljena nekatera elektronska orodja v splošno razširjenih računalniških programih, ki ne smejo povzročati dodatnih stroškov in ki morajo biti za uporabo kar se da preprosta.

² O začetkih vnašalnega sistema ZRCola gl. Weiss 2004.

7.

Za **OLA** je bila oblikovana prva preglednica (tabela) v programu Microsoft Word **z izhodiščem za določeno vprašanje (V\$\$\$\$)**, v njej pa se vrstijo odgovori po raziskovalnih točkah, s tem da obstajajo preglednice tudi samo za točke posameznih nacionalnih komisij. Ko se take, delne preglednice sestavijo, dobimo eno samo z nekaj manj kot 850 vrsticami (to je odgovori v raziskovalnih točkah). Za vsak odgovor in generalno za posamezno nacionalno komisijo je v preglednici predvideno tudi mesto za komentar. Preglednico sta si zamislila in jo oblikovala Peter Weiss in Karmen Kenda-Jež.

ОЛА ОЛА	F (Sm) 4 divъ(-ъ) divъ(-ъ) dikъ(-ъ)	Карта №	Ответ	Комментарий	Комисија	000	X	Y
KomA03					A03_Sa/Ca	003		
					2009–10–20a	014		
38	Лохово	PBiX	divi., diviji:		A03_Sa/Ca	052		
46	Guber	PBiH	diviji:		A03_Sa/Ca	061		
47	Drvetine	PBiH	diviji:		A03_Sa/Ca	062		
48	Dobretići	PBiH	diviji:		A03_Sa/Ca	063		
49	Vijaka	PBiH	divi., divi:		A03_Sa/Ca	064		
50	Šponica	PBiH	divi., diviji:		A03_Sa/Ca	065		
51	Tramošnica	PBiH	divi:		A03_Sa/Ca	066		
57	Grude	PBiH	diviji:		A03_Sa/Ca	072		
58	Lug	PBiH	diviji:		A03_Sa/Ca	073		
59	Kreševo	PBiH	diviji:		A03_Sa/Ca	074		
60	Милићи	PBiX	divi., diviji:		A03_Sa/Ca	075		
61	Žera	PBiH	divli:		A03_Sa/Ca	076		
66	Јасеник	PBiX	divli:		A03_Sa/Ca	081		

Slika 1: OLA – preglednica z izhodiščem za določeno vprašanje (V0004 z zapisi točk iz Bosne in Hercegovine)

7.1.

Podobna preglednica v programu Microsoft Excel se je že prej uporabljala za avtomatsko izdelovanje kart za OLA s programom MapOLA, ki si ga je zamislil in ga s pomočjo računalničarja Silvestra Rehuša v letih 2013 in 2015 udeležal slovaški sodelavec OLA Pavol Žigo. Simbole za ta program in za natis v posameznih zvezkih je izdelal in jih v smiselne skupine uredil slovaški sodelavec Martin Chochol. Pri oblikovanju novih preglednic nas je vodila zahteva, da morajo biti preglednice kompatibilne, torej da je podatke iz ene v drugo mogoče prenašati (kopirati) s kar najmanj posegi.

8.

Druga preglednica za **OLA**, prav tako v programu Microsoft Word, **z izhodiščem za določeno raziskovalno točko (T\$\$\$\$)**, ima odgovore zapisane v 3454 vrsticah (številke odgovorov se seveda ujemajo s številkami vprašanj), za vsako

od njih pa je tudi mesto za komentar ali komentarje. Preglednico, ki je vsebinsko identična z vprašalnico za OLA (Voprosnik OLA – v natisnjeni obliki vprašanje F 1755 *съ отъцем* manjka), sta si zamislila in jo oblikovala Peter Weiss in Karmen Kenda-Jež, vprašanja zanjo pa so iz natisnjene vprašalnice za OLA vnesli še drugi člani slovenske nacionalne komisije.

FL ... 2010-09-24c	Вопрос ОЛА ■ иллюстративный материал	V/k	° x	Пункт № = Ответ / Комментарий	0000	Q
L	ТЕМАТИЧЕСКАЯ ЧАСТЬ I. Животный мир 'дикое животное' /о. н./ ■ зверь – zver – zwierzę	V0001			0001	
		k0001			0002	
FM	<i>Nsg</i> zvěř /genus/ ■ зверь – zver – zwierz	V0002			0003	
		k0002			0004	
M	<i>Gsg</i> (zvěř)	V0003			0005	
		k0003			0006	
F (Sm)	divъ(-jъ) divъ(-jъ) dikъ(-jъ) ■ дикий – divlji – dziwy, dziki	V0004			0007	
		k0004			0008	
F	съта ■ серна – sma – sama	V0005			0009	
		k0005			0010	
FPM	<i>Nsg</i> (j)elenъ ■ олень – jelen – jelen	V0006			0011	
		k0006			0012	
PM	<i>GAsg</i> <(j)elenъ>	V0007			0013	
		k0007			0014	
PM	<i>Npl</i> <(j)elenъ>	V0008			0015	
		k0008			0016	
P	<i>Gpl</i> <(j)elenъ>	V0009			0017	
		k0009			0018	

Slika 2: OLA – preglednica z izhodiščem za določeno raziskovalno točko (začetek)

9.

V dialektološki sekciji inštituta za slovenski jezik se gradivo za **SLA** lahko vpisuje v izpopolnjeno preglednico **z izhodiščem za določeno raziskovalno točko (Txxx)**. Oblikovala sta jo Karmen Kenda-Jež in Peter Weiss. V posebnem stolpcu ima ob celicah z odgovori po možnosti že zdaj vpisane jezikovne, predvsem slovnične značilnosti (lastnosti), privzeto s stališča knjižnega/standardnega jezika. Tako zapisane podatke se da nadzorovati veliko natančneje kot tiste, ki so le nestrukturirano prepisani iz vprašalnice, saj je posameznih podatkov (podrazdelkov) lahko pri enem samem vprašanju (oz. odgovoru) zelo veliko, recimo pri pridevniku *lahek* (SLAV715) kar 114: oblike za spol, število (v slovenščini poleg ednine in množine pride zapisana še dvojina), sklone, določne in nedoločne oblike pridevnika, pri zaimkih osnovne in naslonske oblike itd. Vprašalnica za SLA (Benedik 1999) ima 870 vprašanj, z natančnejšo razdelitvijo na podvprašanja pa je vrstic za odgovore v tej preglednici 3065.

SLA	V/k	[KKJ&PW 2014-03-11b] Vprašanje	Txxx = GoSim-Xy19xx Odgovor/komentar	Slovnični podatek	Objava ZV/k	X	Y	0000
V001.01		I. TELO las <i>Ied</i>		<i>m1 Ied</i>	01/001			0001
V001.02		[las] <i>Red</i>		<i>m1 Red</i>	xx/---			0003
V001.03		[las] <i>Med</i>		<i>m1 Med</i>	xx/---			0005
V001.04		[las] <i>Oed</i>		<i>m1 Oed</i>	xx/---			0007
V001.05		[las] <i>Imn</i>		<i>m1 Imn</i>	xx/---			0009
V001.06		[las] <i>Rmn</i>		<i>m1 Rmn</i>	xx/---			0011
V001.07		[las] <i>Tmn</i>		<i>m1 Tmn</i>	xx/---			0013
V001.08		[las] <i>Mmn</i>		<i>m1 Mmn</i>	xx/---			0015
V001.09		[las] <i>Omn</i>		<i>m1 Omn</i>	xx/---			0017
V002.01		teme		<i>s1 Ied</i>	01/008			0019
V002.02		[teme] Določiti pomen.		POMEN	xx/---			0021
V003.01		lobanja		<i>ž1 Ied</i>	01/009			0023
V004.01		pleša		<i>ž1 Ied</i>	01/007			0025

Slika 3: SLA – preglednica z izhodiščem za določeno raziskovalno točko (začetek)

10.

Pri Slovanskem lingvističnem atlasu (OLA) nastaja interni projekt, imenovan **OLA_300**, to je preglednica z narečnimi zapisi vseh odgovorov iz vseh točk, zajetih v OLA. V njej bo nazadnje približno tri milijone narečnih zapisov, približno zato, ker jih je ponekod v eni celici več, kje drugje pa zapisi seveda tudi manjkajo. Idejo zanjo je dal makedonski sodelavec Marjan Marković: od leta 2016 naprej naj bi vsaka nacionalna komisija OLA (teh je v slovanskih dialektoloških središčih 14) vsako leto prispevala svoje odgovore na približno 300 vprašanj, tako da bi bilo leta 2024 na razpolago celotno gradivo za OLA. Narečno gradivo so makedonska, bosanska in ruska komisija prispevale že (skoraj) v celoti: na spletu je vsem dosegljivo makedonsko (<http://dict.manu.edu.mk/>) in rusko gradivo (<http://www.slavatlas.org/database.html>), bosansko pa je objavljeno v petih knjigah (OLA_BiH 2010). Druge komisije ga postopno posredujejo slovenski komisiji, ki ga bo objavila na pripravljajoči se spletni strani.

V programu Microsoft Excel lahko vnesene podatke v preglednicah transponiramo, kar pomeni, da iz vrstic nastanejo stolpci, hkrati pa stolpci dajo vrstice. Ker lahko stolpce ali vrstice v preglednici sorazmerno preprosto združujemo ali kopiramo ob druge podatke, nastaja iz delnih prispevkov ogromna in uporabna zbirka podatkov.

11.

Drugi projekt OLA z rezultatom na internetu je tako imenovana **PREVola**, kar je skovanka iz *prevod* + **OLA** (<https://tinyurl.com/PREVola>). V preglednici je kazalo (bibliografija) natisnjenih kart s povezavami na tiste, ki še bodo spletno objavljene, v njej najdemo tudi številke vprašanj in torej za (knjižno in spletno)

objavo predvidenih kart, iskati pa se da po številkah vprašanj ali po odgovorih v knjižnih/standardnih jezikih, saj so vse ustreznice vprašanj prevedene v ustrezne knjižne/standardne jezike. Odgovore se da v posameznih stolpcih in s tem jezikih razvrščati po abecedi oz. azbukii. Obvladovanje objavljenih odgovorov v 16 zvezkih OLA (OLA-FG; OLA-LS) in dveh zvezkih z nedavno objavljenimi bolgarskimi materiali (OLA-LS_BgM 2013; OLA-FG_BgM 2015) je čedalje težje, ta preglednica pa omogoča preprost pregled nad raznovrstnimi vsebinami, zajetimi v OLA. Ko bo v preglednico vključen še spisek jezikovnih pojavov, ki je objavljen v vprašalnici za OLA (Voprosnik OLA: 21–73), bo v PREVolii omogočen še dodaten pogled na gradivo, zbrano za OLA.

12.

Za večjo preglednost v slovenskih dialektoloških raziskavah in kot razširitev možnosti za SLA je bil zamišljen in razvit sistem **SLOnar** (iz *slovenska narečja* – Weiss – Kenda-Jež 2014; <https://tinyurl.com/slunar>), in sicer za kratko označevanje raziskovalnih točk za slovensko jezikovno ozemlje s povednimi oznakami (»govorečimi imeni«). Nadvse zgoščeno se da označiti vse slovenske raziskovalne točke, seveda tudi tiste, ki so v OLA in SLA zastopane s slabo informativnimi številkami, in sicer po najnovejšem stanju v slovenski dialektologiji z izhodiščem v narečni skupini, potem po narečju, nato pa z na kratko, tričrkovno označeno raziskovalno točko. Na primer:

ŠjVit (= SLAT352 Vitanje):

Š – štajerska narečna skupina: narečna skupina je vedno predstavljena z veliko črko;

j – južnopohorsko narečje: narečje je vedno predstavljeno z malo črko;

Vit – Vitanje: kraj je vedno zastopan s tričrkovno oznako

V SLA ima ta raziskovalna točka številko 352, kar pa s sicer tremi znaki (ali štirimi na način T352) namesto petih pove veliko manj. Če to zdaj nadaljujemo, lahko na kratko (z začetnicama imena in priimka) navedemo informatorja, z dodano letnico navedemo čas njegovega rojstva ipd. Sistem SLOnar omogoča, da v nova dialektološka dela brez zadrege dodamo in dodajamo nove raziskovalne točke, ki so v OLA in SLA zapisane s številkami, teh pa ni mogoče poljubno širiti (recimo z dodajanjem črk).

13.

Zbiralci narečnega gradiva, pa najsi zbirajo narečna besedila ali pa le njihove dele, besede, morfeme ali glasovne zveze ali glasovje, se na zapisovalski, zbirateljski ravni ukvarjajo s pogojno rečeno knjigovodskim delom. Najpogosteje

se srečujemo s tako urejenimi jezikovnimi podatki v narečnih slovarjih, jezikovni atlasi pa so prirejani opazovanju pojavov po besedah (leksemih) ali slovničnih značilnostih v določenih raziskovalnih točkah.

Struktura jezikovnih atlasov, kakršna sta OLA in SLA, kaže, da je pri opazovanem jezikovnem pojavu navedenih več povezanih informacij.

- (1) Na začetku je ob pripadajoči številki iz vprašalnice naveden praviloma leksem (ali slovnični pojav).
- (2) Zatem je navedeno gradivo, ob številkah posameznih raziskovalnih točk so zapisane uresničene oblike, lahko s komentarji (*redko, vpliv knjižnega jezika...*).
- (3) Na karti slovanskega ali slovenskega govornega področja (spet opremljeni s številkami raziskovalnih točk) so praviloma posplošeni in grafično, s simboli, povzeti podatki, ki temeljijo na gradivu, kar je bistvo atlasnega dela. Na sami karti (dejansko ob njej) so
- (4a) v OLA objavljeni prevodi leksemov v slovanske jezike, legenda in pripadajoči komentar h gradivu,
- (4b) v SLA pa legenda, medtem ko je komentar objavljen v posebni knjigi.

Dostop do gradiva v natisnjenih jezikovnih atlasih je omogočen s kazali (poknjiženega) besedja in z odzadnjimi seznami besed na koncu edinega zvezka (OLA) ali zvezka s komentarji (SLA).

13.1.

Potem ko so podatki prepisani, lahko tiste iz ustrezne preglednice za OLA primerjamo s podatki iz preglednice za SLA in jih **predstavimo vzporedno**. Pri tem ne gre toliko za iskanje istega različno zapisanega iz iste raziskovalne točke: tu je treba stolpčnim raziskovalnim točkam najti ustrezne vrstične odgovore tako v SLA kot v OLA, podatke iz enega atlasa se da obogatiti in razširiti s podatki iz drugega. Ker imata preglednici za OLA in SLA v predzadnjem stolpcu prazne celice, lahko vanje vpišemo isto kodo istega glasoslovnega (fonetičnega ali prozodičnega) ali oblikoslovnega pojava – vse to so slovnični podatki – oz. kodo leksema, ki nastopa v obeh preglednicah, z oblikoslovnimi značilnostmi. V slovenskem primeru se seveda izdelata dva stolpca, ki veljata za 25 (v OLA) oz. okoli 410 raziskovalnih točk (v SLA). Ko potem ustrezno razvrščene podatke vzporedimo in jih primerjamo, dobimo v istem časovnem okviru obeh opazovanih atlasov (druga polovica 20. stoletja) navedene identične podatke in odstopanja. Za vzporednice slovničnega opisa v obeh delih (podatkovnih zbirkah) bo kode treba še določiti, enako pa bodo delovale tudi vzporednice leksikalnega. Razvrstitev po kodah bo združila istovrstne pojave v skupine, s čimer bo olajšano opazova-

nje istovrstnih podatkov. V preglednici za SLA (gl. razdelek 9 in konkretno sliko 3: Slovnični podatek) je tak stolpec že izdelan, v preglednici za OLA (gl. razdelek 8) pa ga bo treba še oblikovati.

14.

Z narečnim gradivom, ki je bilo dialektologom dano v upravljanje, rabo in hranjenje za naslednje generacije raziskovalcev, moramo ravnati spoštljivo in ga uporabljati odgovorno, saj se na ta način kaže naš odnos do predhodnikov in učiteljev v dialektologiji. Njihovo hotenje, ki je razvidno iz gradiva, ki so ga zbrali in s katerim lahko danes uresničujemo pred več kot pol stoletja začete projekte, lahko nadaljujemo in poskušamo izvesti do konca z novimi rabami istega gradiva (s pomočjo novih tehnologij in računalniških programov) in z novimi pogledi nanj.

Ker je gradivo za vsako nacionalno komisijo že vneseno v preglednice za OLA in ker za posamezne jezike obstajajo natančne in gradivsko bogate preglednice, kakršna je ta z gradivom za SLA, je smiselno na osnovi gradiva iz obeh z vzporedno postavitvijo doseči čim več, sploh ker napredek ne predstavlja nesorazmerno velikega truda. To je možno vedno napraviti seveda tudi samo za del gradiva, zajetega v preglednice OLA in SLA, za specifične in fokusirane jezikovne pojave, npr. določnost pridevnika ali glagolski vid. Za to niso potrebna dodatna programska orodja, ampak le ustrezna preureditev in prilagoditev obstoječih preglednic, iz katerih dobimo toliko več, kolikor več na začetku – od ideje dalje – vanje vložimo in kolikor natančnejše je navajanje in opisovanje pojavov v njih.

Literatura

- ALE 1988 = *Atlas linguarum Europae: commentaires* I/3. 1988. Ur. Mario Alinei i dr. Assen i dr.: Van Gorcum.
- Basara – Basara 1983 = BASARA, ANNA; BASARA, JAN. 1983. *Opisy fonologiczne polskich punktów »Ogólnosłowiańskiego atlasu językowego« 2. Małopolska*. Wrocław: Polska Akademia Nauk. Instytut Języka Polskiego. <http://rcin.org.pl/dlibra/doccontent?id=24662>
- Benedik 1999 = BENEDIK, FRANCKA. 1999. *Vodnik po zbirki narečnega gradiva za Slovenski lingvistični atlas (SLA)*. Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU.
- FO 1981 = *Fonološki opisi srpskohrvatskih/hrvatskosrpskih, slovenačkih i makedonskih govora obuhvaćenih opšteslovenskim lingvističkim atlasom*. 1981. Ur. Pavle Ivić. Sarajevo: Akademija nauka i umjetnosti Bosne i Hercegovine. http://ola.zrc-sazu.si/OLA-VSE/FO_1981.pdf
- Michałk – Sperber 1983 = MICHAŁK, FRIDO; SPERBER, WOLFGANG. 1983. Wopisanje fonologiskich systemow narěčow serbskich informaciskich dypkow w Słowjanskim rěčnym atlasu. *Lětopis Instituta za serbski ludospyt: rjad A: rěč a literatura*, 30/1, Budyšin, 1–24. http://ola.zrc-sazu.si/OLA-VSE/Michalk_--_Sperber_1983_--_Wopisanje.pdf
- OLA 1994 = *Obščeslavjanskij lingvističeskij atlas: vstupitel'nyj vypusk: obščie principy, spravočnye materialy*. 1994. Ur. R. I. Avanesov i dr. Moskva: Izdatel'stvo »Nauka«. http://ola.zrc-sazu.si/OLA-VSE/OLA_--_vstupitelnyj_vypusk_1994.pdf; <http://www.slavatlas.org/files/publications/vstup.djvu>
- OLA_BiH 2010 = *Materijal bosanskohercegovačkih punktova za Općeslavenski lingvistički atlas (OLA): građa 1–5*. 2010. Ur. Senahid Halilović. Sarajevo: Akademija nauka i umjetnosti Bosne i Hercegovine, Centar za leksikologiju i leksikografiju.
- OLA-FG = *Obščeslavjanskij lingvističeskij atlas: serija fonetiko-grammatičeskaja* 1, 2a, 2b, 3, 4a, 4b, 5, 6. 1988–2011.
- OLA-FG_BgM 2015 = *Obščeslavjanskij lingvističeskij atlas: serija fonetiko-grammatičeskaja: bolgarskie materialy*. 2015. Sofija: Izdatel'stvo BAN »Prof. Marin Drinov«.
- OLA-LS = *Obščeslavjanskij lingvističeskij atlas: serija leksikoslovoobrazovatel'naja* 1–4, 6, 8–10. 1988–2015.
- OLA-LS_BgM 2013 = *Obščeslavjanskij lingvističeskij atlas: serija leksikoslovoobrazovatel'naja: bolgarskie materialy*. 2013. Moskva – Sankt-Peterburg.
- SLA 1 = *Slovenski lingvistični atlas* 1.1–2. 2011. Ur. Jožica Škofic. Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU. <http://sla.zrc-sazu.si/#v>

- SLA 2 = *Slovenski lingvistični atlas* 2.1–2. 2016. Ur. Jožica Škofic. Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU. <<http://sla.zrc-sazu.si/#v>>
- Topolińska 1982 = TOPOLIŃSKA, ZUZANNA. 1982. *Opisy fonologiczne polskich punktów »Ogólnosłowiańskiego atlasu językowego«*. 1. *Kaszuby, Wielkopolska, Śląsk*. Wrocław: Polska Akademia Nauk. Instytut Języka Polskiego. <<http://rcin.org.pl/dlibra/doccontent?id=2127>>
- Voprosnik OLA = *Voprosnik Obščeslavjanskogo lingvističeskogo atlasa*. 1965. Ur. R. I. Avanesov i dr. Moskva: Izdatel'stvo »Nauka«. <http://ola.zrc-sazu.si/OLA-VSE/Voprosnik_OLA_1965.pdf>; http://www.slavatlas.org/pub_vopr.html
- Weiss 2004 = WEISS, PETER. 2004. ZRCola: vnašalni sistem za jezikoslovno rabo v programu word. *Jezikoslovni zapiski*, 10/1, Ljubljana, 145–152. <<http://www.dlib.si/details/URN:NBN:SI:DOC-CGFYVE6G/>>
- Weiss – Kenda-Jež 2014 = WEISS, PETER; KENDA-JEŽ, KARMEN. 2014. Sistem SLOnar: povedne oznake slovenskih narečnih različkov (od narečne skupine do idiolekt). *Jezikoslovni zapiski*, 20/1, Ljubljana, 145–173. <<http://www.dlib.si/details/URN:NBN:SI:DOC-XCXWKAI9/>>
- Weiss – Žejn 2004 = WEISS, PETER; ŽEJN, ANDREJKA. 2004. Digitalizacija pisnega narečnega gradiva v dialektološki sekciji Inštituta za slovenski jezik Frana Ramovša ZRC SAZU v Ljubljani. *Jezikoslovni zapiski*, 10/2, Ljubljana, 179–188. <<http://www.dlib.si/details/URN:NBN:SI:doc-6UF0BMEH/>>
- Zduńska 1984 = ZDUŃSKA, HELENA. 1984. *Opisy fonologiczne polskich punktów »Ogólnosłowiańskiego atlasu językowego«*. 3. *Mazowsze*. Wrocław: Polska Akademia Nauk. Instytut Języka Polskiego. <<http://rcin.org.pl/dlibra/doccontent?id=24663>>

Usporedni prikaz (slovenskih) jezičnih pojava prema građi za dijalektne atlase

Sažetak

U Institutu za slovenski jezik Fran Ramovš u Istraživačkom centru Slovenske akademije znanosti i umjetnosti u Ljubljani slovenski dijalektolozi prikupili su i digitalizirali građu za jezične (dijalektne) atlase. Za Općeslavenski lingvistički atlas (OLA) napravljen je niz računalnih alata koji omogućuju ili olakšavaju kontrolu prikupljenih i već objavljenih podataka u tablicama. Slična tablica napravljena je i objavljena za sveobuhvatniju i detaljniju slovensku dijalektnu građu prikupljenu za Slovenski lingvistički atlas (SLA). Paralelno predstavljanje (ne samo slovenskih) jezičnih pojava iz ovih dvaju atlasa može pridonijeti novim načinima gledanja na leksik i gramatičke pojave u oba velika jezična (dijalektna) atlasa.

A comparative presentation of (Slovenian) linguistic phenomena based on dialectological data from linguistic atlases

Summary

At the Fran Ramovš Institute of the Slovenian Language, an organizational unit of the Research Centre of the Slovenian Academy of Sciences and Arts in Ljubljana, the data for on-going linguistic (dialectal) atlases is collected and digitized with the participation of Slovenian dialectologists. For the General Slavic Linguistic Atlas (OLA), experts have developed a series of computer tools that enable or facilitate the study of collected and already published dialect data in tabular form. A similar spread sheet has also been produced for more extensive and detailed Slovenian dialect data collected for the Slovenian Linguistic Atlas (SLA) and published. A parallel presentation of the (not only Slovenian) linguistic phenomena from these two atlases could contribute to new ways of studying lexicon and grammatical phenomena in both large linguistic (dialectal) atlases.

Ključne besede: slovenščina, dialektologija, digitalizacija, Slovanski lingvistični atlas (OLA), Slovenski lingvistični atlas (SLA)

Ključne riječi: slovenski jezik, dijalektologija, digitalizacija, Općeslavenski lingvistički atlas (OLA), Slovenski lingvistički atlas (SLA)

Key words: Slovenian language, dialectology, digitization, Slavic Linguistic Atlas (OLA), Slovenian Linguistic Atlas (SLA)

